

<p>درس ۱۹</p> <p>نام طراح: بهرام شفیعی</p>	<p>بسمه تعالی</p> <p>وزارت آموزش و پرورش</p> <p>معاونت آموزش متوسطه</p> <p>دبیرخانه راهبری کشوری درس تاریخ</p> <p>اداره کل آموزش و پرورش استان</p> <p>بوشهر</p>	<p>محتوای نوشتاری</p> <p>کتاب تاریخ معاصر ایران</p> <p>سال تحصیلی ۱۳۹۹-۱۴۰۰</p>
--	---	---

## عنوان: تحولات ایران پس از تبعید امام خمینی

### اهداف یادگیری:

- ۱- آشنایی با تحولات سیاسی، اجتماعی و اقتصادی ایران در فاصله ی سال های ۱۳۴۲ تا ۱۳۵۶
- ۲- تداوم مبارزه امام خمینی و ملت ایران با رژیم پهلوی

### منابع مطالعاتی پیشنهادی:

۱. آنتونی پارسونز، غرور و سقوط، ترجمه منوچهر راستین، تهران: انتشارات هفته، چاپ اول، ۱۳۶۳.
۲. غلامرضا نجاتی، تاریخ سیاسی بیست و پنج ساله ایران: (از کودتا تا انقلاب)، تهران: مؤسسه خدمات فرهنگی رسا، چاپ چهارم، ۱۳۷۳.
۳. حریر تاریخ شفاهی انقلاب ایران، به روایت رادیو بی بی سی، به کوشش ع. باقی، قم: نشر تفکر، چاپ اول، ۱۳۷۳.
۴. احمد اشرف و عماد افروغ، «طبقات اجتماعی در دوره پهلوی»، فصلنامه راهبرد، سال دوم، شماره ۲، زمستان ۱۳۷۲.
۵. هوشنگ مهدوی، عبدالرضا، انقلاب ایران به روایت رادیو بی بی سی، طرح نو، تهران، .

۶. نراقی، احسان، از کاخ شاه تا زندان اوین، به کوشش سعید آذری، مؤسسه خدمات فرهنگی رسا، تهران، .
۷. نجفی، موسی و فقیه‌حقانی، موسی، تاریخ تحولات سیاسی ایران؛ بررسی مؤلفه‌های دین — حاکمیت هویت ملی ایران، — مدنیت و تکوین دولت — ملت در گستره مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران، تهران، .
۸. مهاجری، مسیح، انقلاب اسلامی، راه آینده ملت‌ها، اوج، چاپ چهارم، .
۹. مطلبی جونقانی، محسن، «مؤلفه‌های تأثیرگذار انقلاب اسلامی ایران در بیداری اسلامی»، در مجموعه مقالات برگزیده اجلاس بین‌المللی جوانان و بیداری اسلامی، به کوشش کمیته علمی اجلاس، مؤسسه ابناء، تهران، .
۱۰. مطهری، مرتضی، بررسی نهضت‌های اسلامی در صد ساله‌ی اخیر، صدرا، قم، ۱۳۶۵.
۱۱. جعفریان، رسول، جریان‌ها و سازمان‌های مذهبی - سیاسی ایران، مرکز اسناد انقلاب اسلامی، .

### **چکیدی نکات مهم درس:**

## **اوضاع سیاسی ایران در فاصله‌ی ۱۳۴۳ تا ۱۳۵۶ش**

### **سیاست داخلی رژیم پهلوی در فاصله‌ی ۱۳۴۳ تا ۱۳۵۶ش**

- ❖ در این سال‌ها امیرعباس هویدا نخست وزیر بود.
- ❖ دوران نخست وزیری او که سیزده سال طول کشید، اوج استبداد و دیکتاتوری محمدرضا شاه در ایران است. نخست وزیر، وزیران، نمایندگان مجلس شورای ملی و مجلس سنا و حتی مقامات پایین تر از آن، براساس میل و خواست شاه عزل و نصب و یا انتخاب می شدند. شاه در تمام امور و شئون کشور دخالت می کرد و دولت و دو مجلس مجری فرامین او بودند.
- ❖ محمد رضا شاه حتی حزب‌های فرمایشی و دولت ساخته را تعطیل و نظام تک‌حزبی برقرار کرد و همه مردم ایران را مکلف ساخت که در حزب شاه، یعنی حزب رستاخیز عضویت یابند.

### **عملکرد حزب رستاخیز:**

حزب رستاخیز به مثابه یک سازمان امنیتی جدید در ذیل ساواک فعالیت خود را آغاز کرد که علاوه بر فعالیت‌های به ظاهر حزبی، عملکرد تمام گروه‌ها و بخش‌های فعال در سیاست رژیم را رصد کرده و گزارش آن را به شاه منتقل می‌نمود.

بنای حزب رستاخیز بر این است که معترضان به برنامه شاه در ایران، باید بین زندان، تبعید یا محو شدن، یکی را انتخاب کنند.

❖ در سال‌های مذکور شاه با تبلیغات وسیع، اصلاحات موسوم به انقلاب سفید را به اجرا گذاشت. تمام رسانه‌ها و ابزارهای تبلیغی رژیم مأموریت داشتند از برنامه‌های انقلاب سفید تعریف و تمجید کنند.

### **اوضاع فرهنگی رژیم در فاصله ۱۳۴۳ تا ۱۳۵۶ ه.ش**

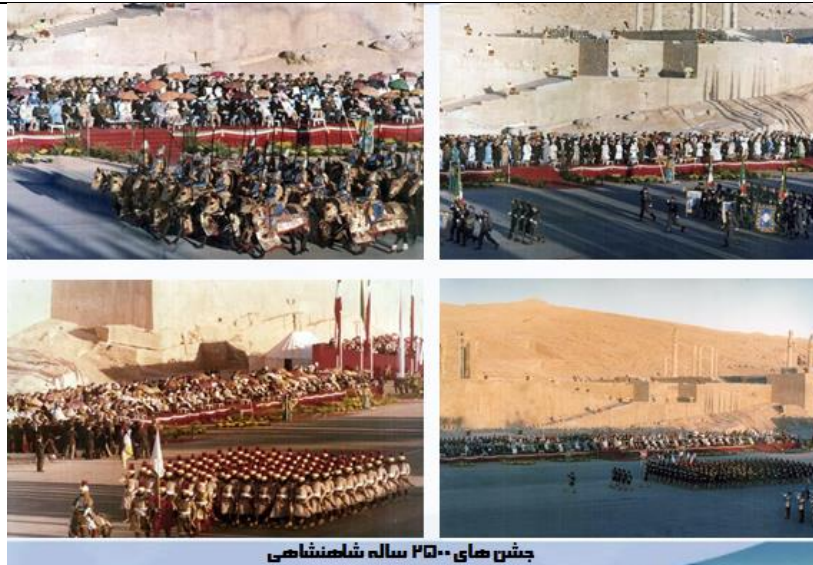
❖ در عرصه فرهنگی، رژیم برنامه‌های گسترده‌ای را به قصد تضعیف ارزش‌های دینی و ملی و ترویج فرهنگ غربی تدارک دید.

❖ شاه جشن‌های تاج‌گذاری و جشن‌های ۲۵۰۰ ساله را به همین منظور و با نوعی حس تفاخر برگزار کرد. این جشن‌ها رؤیاهای بلند پروازانه شاه بود.

❖ او در مقایسه با بسیاری از شخصیت‌های مطرح جهان فاقد مقبولیت مردمی بود و برای کسب اعتبار کاذب، در صدد برآمد، حکومت و شخصیت خود را به کوروش، پادشاه بزرگ هخامنشی پیوند زند و از این طریق محبوبیت و مشروعیتی کسب کند.

❖ او با این کار، چندین هزار سال تمدن ایران باستان قبل از هخامنشیان و نیز هزار و چهارصد سال از تمدن ایران اسلامی را نادیده گرفت.

❖ تغییر تقویم هجری شمسی به تقویم شاهنشاهی نیز در همین راستا بود. نتیجه این اقدام‌ها، تخریب و تضعیف مؤلفه‌های هویت ملی بود.



### سیاست رژیم در مقابل مخالفان از سال ۱۳۴۳ تا ۱۳۵۶ ش

- ❖ حکومت شاه در فاصله ۱۳۴۳ تا ۱۳۵۶ ش، سیاست فشار بر منتقدان و سرکوب مخالفان را شدت بخشید. نیروهای ساواک، شهربانی و ژاندارمری برای مقابله با مردم بسیج شدند؛ برای هماهنگی مطلوب در میان نیروهای سرکوبگر، کمیته مشترک ضدخرابکاری شکل گرفت. دستگیری، حبس، تبعید و ممنوع المنبر کردن، کمترین اقدام نیروهای امنیتی رژیم در برابر منتقدان و مخالفان بود.
- ❖ شدیدترین برخورد با مخالفان در فاصله سال های ۱۳۵۰ تا ۱۳۵۵ ش صورت گرفت. در این سال ها ساواک وحشیانه ترین شیوه های شکنجه را علیه مبارزان به کار برد؛ جمع زیادی در زیر شکنجه شهید شدند و برخی دیگر تیرباران شدند.
- ❖ زندانی و تبعید کردن روحانیان، دانشمندان، فرهنگیان، استادان دانشگاه و نویسندگان پیامدهای منفی بسیاری برای رژیم داشت. براساس اعلام سازمان عفو بین المللی، ایران در سال های مذکور از نظر تعداد زندانیان سیاسی، مقام سوم را در جهان داشت.

### سیاست خارجی رژیم از سال ۱۳۴۳ تا ۱۳۵۶ ش

- ❖ سیاست خارجی حکومت پهلوی در فاصله ۱۳۴۳ تا ۱۳۵۶ ش، همچون سال های پیش از آن و حتی بیشتر از آن تحت تأثیر منافع و اغراض قدرتهای بزرگ جهان و به خصوص آمریکا قرار داشت.

❖ در این سال‌ها سلطه سیاسی، نظامی و اقتصادی آمریکا بر ایران افزایش یافت. با انتخاب ریچارد نیکسون از حزب جمهوری‌خواه به ریاست جمهوری آمریکا، این کشور نقش ژاندارمی منطقه خلیج فارس را به شاه واگذار کرد.

❖ پشتیبانی آمریکا بر غرور و استبداد محمدرضا شاه در داخل ایران افزود و او را سرمست قدرت کرد.

❖ روابط حکومت پهلوی در این دوران با سایر کشورهای غربی از جمله انگلستان نیز گرم و دوستانه بود.

❖ شاه همچنین با شوروی که رقیب و دشمن آمریکا بود، مناسبات سیاسی نسبتاً دوستانه‌ای داشت و به رغم سلطه آمریکا بر ایران، روابط حکومت پهلوی با شوروی سرد و خصومت‌آمیز نبود.



ریچارد نیکسون و محمدرضا پهلوی

ریچارد نیکسون

امیر عباس هویدا

### خریدهای تسلیحاتی سنگین رژیم پهلوی و پیامد های آن

- ❖ محمدرضاشاه قدرتش را بر پایه های دیوان سالاری دولتی ، دربار و ارتش استوار ساخته بود .
- ❖ شاه مانند پدرش به طور نامعقولی به خرید تسلیحات نظامی روی آورد . ( اولین مشتری سلاح آمریکا در دنیا (
- ❖ همزمان با خریدتسلیحات و وابستگی کشور ، بر میزان حضور مستشاران آمریکایی نیز افزوده می شد .
- ❖ بیش ترین تعداد مستشاران آمریکایی در یک کشور خارجی ( بالغ بر ۹۰ هزار نفر ) در ایران بودند.
- ❖ افزایش سرسام آور بودجه نظامی بر بخش های عمرانی ، اقتصاد و کشاورزی تاثیر سوئی داشت.(وابستگی)
- ❖ درآمد نفت صرف واردات کالاهایی می شد که پیش از انقلاب سفید ، کشاورزان و صنعت گران ایرانی تولید می کردند .

❖ شاه بخشی قابل توجه از درآمدهای نفتی را به خرید سهام و سرمایه گذاری در شرکت های ورشکسته اروپایی و آمریکایی و دادن وام به کشور های وابسته به بلوک غرب اختصاص داد .

❖ گسترش فساد اقتصادی در ارکان حکومت پهلوی

❖ فساد و دخالت خاندان سلطنتی (شاه ، برادران ، خواهرانش) در اقتصاد ، باعث ناهنجاری های مختلف شد.

### **راه های کسب سودهای کلان توسط خانواده پهلوی:**

۱. فروش زمین های تصرف شده در دوره رضاشاه

۲. برداشتن بالغ بر دو میلیارد از درآمد های نفتی

۳. درآمد ناشی از دایر کردن قمارخانه و مکان های فساد

۴. قاچا مواد مخدر

۵. دلالی معامله های خارجی

۶. مشارکت نامشروع در سهام صدها شرکت خصوصی و دولتی

❖ همه ارکان حکومت ، اعم از نیروهای امنیتی و نظامی و اداری در خدمت افزایش این ثروت ها بودند. منابع غربی ، سرمایه خارج شده توسط شخص شاه را ، بالغ بر بیست میلیارد دلار تخمین زده اند.

### **استمرار مبارزه پس از تبعید امام خمینی**

❖ اولین سخن امام هنگام تبعید به ترکیه با افسر مأمور در هواپیما : من برای دفاع از وطنم تبعید شدم.

امام خمینی در ۱۳ مهرماه ۱۳۴۴ از ترکیه به نجف اشرف تبعید شد . در نجف استقبال با شکوهی از امام خمینی به عمل آمد

**هدف شاه از تبعید امام:** رهبری نهضت را از ایران دور نگاه دارد تا شلعه های بیداری را در ایران خاموش کند.

### **اقدامات رژیم:**

❖ همین راستا ساواک تلاش زیادی کرد تا ارتباط امام را با مردم و یارانش قطع کند .

- ❖ از چاپ و توزیع رساله امام جلو گیری و دارنده آن را شش ماه تا دو سال به زندان محکوم می کرد
- ❖ کوشش رژیم شاه برای دور کردن امام از ایران و فراموش شدن نام و راه ایشان ، نتایج معکوسی به دنبال داشت ؛ روز به روز پیوند رهبری با مردم عمیق تر و بر عظمت و محبوبیت وی افزوده شد.

### **فعالیت های امام در دوران تبعید**

۱. با شجاعت ، هوشمندی و ساده زیستی محدودیت ها را تحمل و در دل مردم و آزادی خواهان جا گرفت.
۲. پیوسته مردم را به استقامت دعوت می کرد و به آنان امید می بخشید .
۳. با تحلیل مسائل ایران و خاورمیانه ، جنگ اعراب و اسرائیل و سلطه آمریکا در ایران ... به روشنگری می پرداخت

۴. کوشید میان روحانیون و دانشگاهیان در مبارزه علیه شاه وحدت ایجاد کند.

**خطاب به روحانیون:** دانشگاهیان را از خودتان دور نکنید مقدرات ایران فردا به دست آنها ست

**خطاب به دانشگاهیان:** اختلاف افکنی میان دین و سیاست و روحانی و دانشجو حربه ی استعمار است تا وحدت میان این دو از میان برود و راه برای مقاصد آنها باز شود.

۵. به ضرورت تشکیل حکومت اسلامی بر پایه ماهیت سیاسی و اجتماعی دین مبین اسلام اهتمام ورزیدند .

۶. اندیشه جدایی دین از سیاست را کم رنگ کرد و فصل نوینی در اندیشه سیاسی و فکری جامعه گشود

### **مبارزات دانشجویی**

### **آرمان جنبش دانشجویی در دهه های ۱۳۴۰ و ۱۳۵۰:**

- عدالت اجتماعی - آزادی - استقلال پیشرفت کشور

### **هدف از تشکیل انجمن های اسلامی دانشجویان**

- دفاع از اندیشه های مذهبی

- دفاع از هویت دینی

- حفظ ارتباط با روحانیون

## محور فعالیت های انجمن های اسلامی دانشجویان:

- موضوعات فرهنگی

- مقابله با افکار مارکسیستی و الحادی

- مخالفت با ایده جدایی دین از سیاست

❖ گرایش شاه به فرهنگ غرب باعث تضعیف هویت ملی و از خود بیگانگی فرهنگی شد. اندیشمندان و روشنفکران دانشگاهی و حوزوی مانند علامه طباطبایی، شهید مطهری، دکتر بهشتی، آیت الله خامنه ای، آیت الله طالقانی آیت الله هاشمی رفسنجانی، آیت الله مکارم شیرازی، دکتر باهنر، مهندس بازرگان جلال آل احمد، دکتر شریعتی، دکتر مفتاح، علامه جعفری و علامه امینی و... برای احیای هویت دینی و بازگشت به خویشتن تلاش های گسترده ای کردند.



## راهبردهای مبارزه با رژیم پهلوی:

❖ همزمان با شدت گرفتن مبارزه سیاسی علیه رژیم پهلوی، ساواک، شهربانی و ژاندارمری برای مقابله با این فعالیت ها بسیج شدند و با هدایت آمریکا و انگلیس و اسرائیل کمیته مشترک ضد خراب کاری به راه افتاد.

## مخالفان رژیم پهلوی:



۱. **مسلمانان انقلابی:** با اعتقاد به رهبری امام به مبارزه به عنوان یک تکلیف شرعی می نگریستند. از

دیدگاه امام بهترین راه مبارزه با شاه افزایش آگاهی عمومی و بسیج مردم برای مبارزه ای فراگیر بود.

۲. **چپ گرایان:** راه رهایی را در پیروی از نظریه های مارکسیستی می دیدند. از دیدگاه اینان تنها راه رهایی ،

جنگ مسلحانه بود. تربیت چریک و جنگ چریکی روش اصلی مبارزه آنها بود.

۳. **ملی گرایان:** اعتقادی به تغییر رژیم نداشتند و معتقد بودند باید اصل سلطنت را پذیرفت ولی در جهت

کاهش خودکامگی شاه تلاش کرد.